

Muslimar och islam i svenska nyhetsmedier

Om rapporteringen av terrorattackerna i USA den 11 september 2001

En förstudie

Marina Ghersetti & Anna Levin

Institutionen för journalistik och masskommunikation

Göteborgs universitet

*Muslimerna och islam i svenska nyhetsmedier.
Om rapporteringen av terrorattackerna i USA den 11 september 2001.*

Integrationsverkets skriftserie III
© Författarna och Integrationsverket
ISSN 1651-1425

Integrationsverket
Box 633
601 14 Norrköping

Tryck: Elanders Novum, 2002

Innehåll

4	Förord
5	Inledning
	Delstudie 1
6	Mängden nyheter under första dygnet
8	Den övergripande bilden
9	Vad, Var och Hur
10	Vem
11	Varför
12	Konsekvenser
	Delstudie 2
13	Nyhetsrapportering om muslimer och islam i Aftonbladet och Dagens Nyheter
13	Antal artiklar
14	Artikeltypen
15	Artiklarnas innehåll
16	Artiklar med svensk vinkel
	Delstudie 3
18	Bilder på muslimer och islam i Aftonbladet och Dagens Nyheter
19	Problematiska drag i nyhetsrapporteringen om muslimer och islam
20	Muslimer är obildade och känslösa
22	Usama bin Ladin – rik, hänsynslös och mystisk
24	Muslimska kvinnor är bra bildobjekt
25	Sammanfattning
27	Bilaga 1
28	Bilaga 2
30	Bilaga 3
31	Bilaga 4
32	Referenser

Förord

Mot bakgrund av den situation som uppstått för muslimer efter terrorattackerna i USA den 11 september 2001 tog Integrationsverket initiativ till att följa utvecklingen i syfte att skaffa underlag för bedömningar av bestämda företeelser och tendenser i samband med dessa dramatiska händelser.

Det fanns flera skäl för att motivera denna insats. Från flera håll befarades att den 11 september kunde leda till negativa reaktioner, som på olika sätt projicerade stigmatiserande bilder över alla personer med muslimsk bakgrund bosatta i Sverige.

Inte minst från muslimska grupper fruktades en sådan negativ utveckling, som riskerade att försämra integrationsmöjligheterna för grupper som redan möter olika slags hinder på grund av sin etniska och kulturella bakgrund.

Verkets arbete ledde till flera dialoginsatser med företrädare för muslimska grupper. Syftet är att fånga deras syn på händelseutvecklingen, bedömningar och idéer om vad de själva vill göra eller vad de anser att myndigheterna bör göra. I samarbete med Länsstyrelsen i Skåne län anordnades t.ex. ett samrådsmöte med ett större antal företrädare för muslimska grupper från hela länet. En sammanfattning från detta möte finns redovisat i *Samråd och dialog II*, Integrationsverkets rapportserie 2002:08.

En annan insats var beställning av en massmedieanalys från mediaforskarna vid Institutionen

för journalistik och masskommunikation (JMG) vid Göteborgs universitet. Syfte med detta analysarbete, som hade karaktären av en förstudie, var att analysera bilden av muslimer och islam i den svenska medierapporteringen av terrorattackerna i New York och Washington den 11 september 2001.

Förstudien, som redovisas i denna skrift, består av tre empiriska delstudier. Den första delstudien analyserar nyhetsförmedlingen under det första dygnet i såväl press, radio och TV. I den andra redovisas en översiktlig analys av nyhetsförmedlingen i två stora dagstidningar under den första månaden. Den tredje delstudien är en sär analys av bildmaterial och texter i samma två dagstidningar under samma period.

Huvudansvarig för studien är Marina Gheretti, fil. doktor och universitetslektor vid JMG, Göteborgs universitet. Doktoranden Anna Levin medverkade också i analysarbetet. Från verkets sida var experten och fil. dr José Alberto Diaz beställare och ansvarig för denna förstudieinsats. För den metodologiska ansatsen, de empiriska resultaten och tolkningarna av materialet som redovisas i denna förstudie ansvarar JMG-forskarna.

Norrköping oktober 2002

Anna Lindström
Avdelningschef

José Alberto Diaz
Uppdragsansvarig

Inledning

Syftet med föreliggande förstudie är att översiktligt kartlägga mediernas bild av islam och muslimer i nyhetsrapportering om terrorattackerna i USA den 11 september 2001.

Förstudiens två övergripande frågeställningar är:

1. Hur ser bilden av muslimer och islam ut i de svenska mediernas rapportering av terrorattackerna i New York och Washington den 11 september 2001?
2. Relaterar mediernas bild av terrorattackerna till svenska förhållanden när det gäller muslimer och islam? Hur mycket?

Förstudien bygger på tre kvantitativa delstudier. I den första analyseras det första nyhetsdygnet i ett antal stora dagstidningar och etermedier. Den andra är en översiktlig analys av första

månadens nyhetsrapportering i två stora dagstidningar. Den tredje delstudien är en specialanalys av bildmaterialet i samma två dagstidningar och under samma tidsperiod.

Syften, frågeställningar och medieurval redovisas under respektive delstudie. Några generella egenskaper i mediernas bild av islam och muslimer som inte kommer fram i den kvantitativa analysen redovisas separat. Rapporten avslutas med en sammanfattning av undersökningen.

Förstudien har gjorts på uppdrag av Integrationsverket.

Arbetet har genomförts under hösten 2001 vid Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet av doktorand Anna Levin och fil. dr Marina Ghersetti.

Delstudie 1

Det första nyhetsdygnet radio, tv och press

Syftet med delstudien är att sammanställa den information om terrorattackerna som de stora svenska nyhetsmedierna gav under händelsernas första dygn. Analysen är särskilt inriktad på skuldfrågan, samt islams och muslimska personers direkta eller indirekta inblandning i och betydelse för händelserna.

Några övergripande frågeställningar är:

- Hur mycket rapporterade svenska medier om händelserna under det första nyhetsdygnet?
- Vilken information förmedlade medierna med utgångspunkt i de klassiska journalistiska frågorna vad, var, vem, när, hur och varför, samt i frågan om vilka konsekvenser händelserna kunde tänkas få?
- I vilken utsträckning handlade och relaterade nyhetsrapporteringen till svenska förhållanden?
- I vilken utsträckning handlade och relaterade nyhetsrapporteringen till muslimer och islam i Sverige?

Följande medier har analyserats:

- Samtliga ordinarie och extrainsatta nyhets-sändningar i Sveriges Television från klockan 15.24–00.00 och i TV4 från klockan 15.00–00.00 den 11 september 2001.
- Samtliga ordinarie och extrainsatta nyhets-sändningar i Sveriges Radios P1 från klockan 15.00–00.00 den 11 september 2001. (Från och med klockan 16 samsände P1 med P4.)
- Dagens Nyheter, Göteborgs-Posten, Svenska Dagbladet, Aftonbladet, Expressen och GT den 12 september 2001. Det är Göteborgs-upplagorna som ingår i analysen. Av tids- och

resursskäl ingår inte tidningarnas Internet-upplagor.

Mängden nyheter under första dygnet

Terrorattackerna i USA den 11 september var händelser som av flera skäl fick extremt högt nyhetsvärde. För det första handlade det om mycket dramatiska och oväntade händelser. Terroråd är i sig, efter årtal av konflikter i bland annat Mellanöstern, inte längre unika händelser i nyhetsflödet. Men måltavlan för, omfattningen av och det spektakulära sätt som terrorattackerna i USA genomfördes på mångdubblade inslagen av dramatik och överraskning.

För det andra handlade det om mycket negativa händelser som i första hand var riktade mot USA, men i andra hand även mot centrala ekonomiska och politiska värden som delas av hela västvärlden, inklusive Sverige. Händelserna var därför viktiga och hade stor relevans även för en svensk mediepublik.

För det tredje hade händelserna till en början ovisst omfattning och utgång. Under det första dygnet rådde stor osäkerhet om attackernas storlek. Hur många människor hade omkommit? Var flygningarna in i World Trade Centers två torn och Pentagon, samt kapningen av ett fjärde plan som kraschat utanför Pittsburgh, isolerade händelser eller endast inledningen till en kedja av attacker? Var USA den enda måltavlan eller befann sig europeiska länder också i riskzonen? För det fjärde var angreppet riktat mot den enda

kvarvarande supermakten, en Goliat i internationella politiska, ekonomiska och militära sammanhang. Vem var denna David som varit skicklig nog att överrumpla och på ett förödande sätt skada både amerikanska medborgare och den amerikanska överhögheten?

Tidigare journalistikforskning har visat att händelser som är viktiga och relevanta för mediepubliken i allmänhet har stort nyhetsvärde. Detta ökar dessutom om händelserna är dramatiska och sensationella, har negativa inslag, kulturell och geografisk närhet till publiken och koppling till någon form för elit, samt enkelt låter sig anpassas till traditionella dramaturgiska mallar.¹

Vid stora och oväntade händelser har radions nyhetsförmedling av tradition varit den snabbaste. Klockan 15 den 11 september rapporterar *Ekoredaktionen* i P1 att ett plan flugit in i en av World Trade Centers två torn, 15 minuter efter att attacken ägt rum. Klockan 15.25 meddelas i en extrasändning att ytterligare ett plan kraschat i det andra tornet. Från och med klockan 16 rensas tablån i P1 från ordinarie program och kanalen rapporterar under resten av eftermiddagen och kvällen i samsändning med P4. Fram till midnatt sänder P1 sammanlagt *drygt åtta timmar* om terrorattackerna.

Också i *TV4* kommer den första nyheten klockan 15 och bilder på en brinnande skyskrapa visas. I avannonseringen av den korta sändningen, klockan 15.06, meddelas att ett andra plan enligt uppgifter flugit in i World Trade Center (WTC) och att man nu tror att det handlar om en terrorattack. Den andra attacken inträffade klockan 15.03 svensk tid, endast tre minuter innan nyheten rapporteras i *TV4*. Knappt en timme senare återkommer Nyheterna med en extrasändning där också bilder på de två brinnande tornen och president Bushs korta uttalande visas. Från och med klockan 16 lyfts all reklam ur tablån och från och med extrasändningen klockan 16.20 lyfts även de ordinarie programmen ut. Sändningarna under resten av eftermiddagen och kvällen kretsar uteslutande kring terrorattackerna. Ordinarie

och extra nyhetssändningar varvas med direkt-sända studiosamtal. Mellan dessa visas inslag från CNN. Fram till midnatt sänder *TV4* sammanlagt *nästan åtta timmar* om terrorattackerna.

I *Sveriges Television* kommer den första nyhetsrapporten om händelserna i en kort extrasändning klockan 15.25 i *SVT24*. Från och med Rapports ordinarie nyhetssändning klockan 16, som helt och hållet handlar om terrorattackerna, rapporterar *SVT24*, *Rapport* och *Aktuellt* under resten av eftermiddagen och kvällen om händelseutvecklingen, med avbrott för regionala nyheter, *Sportnytt* och *Kulturnyheter*. Ordinarie och extra nyhetssändningar varvas med studiosamtal. Direktsändningarna pendlar mellan *TV1* och *TV2*. Sammantaget sänder *Sveriges Television* *omkring sju och en halv timmar* om händelseförloppet fram till midnatt.

Mindre än en timme efter att händelserna inträffat har alltså samtliga stora svenska etermedier rapporterat om dem.

Alla de sex analyserade dagstidningarna har den 12 september terrorattackerna som enda nyhet på förstasidorna, där samtliga annonser har lyfts bort. Nyheterna om attackerna dominerar också tidningarnas övriga sidor. De tre kvällstidningarna ägnar mer utrymme åt händelserna än morgontidningarna, både var för sig och sammantaget, som tabellen nedan visar. (En sida i fullformat motsvarar utrymmesmässigt två tabloidsidor.) Mest utrymme får händelseförloppet i *Aftonbladet*, som avsätter 49 sidor, och minst i *Dagens Nyheter* där det får 7,25 sidor (motsvarande 14,5 tabloidsidor), se tabell 1.

Tabell 1

Antal sidor och artiklar om attackerna i USA i dagstidningarna den 12/9 2001.

	Antal sidor		Antal artiklar
Dagens Nyheter	7,25	fullformat	37
Göteborgs-Posten	13	fullformat	63
Svenska Dagbladet	15,5	fullformat	32
Aftonbladet	49	tabloidformat	68
Expressen	44	tabloidformat	68
GT	34	tabloidformat	51

1 Östgaard, (1965), Gans (1980), Hvitfelt (1989) Ghergetti (2000).

Kvällstidningarna har även sammantaget något fler artiklar än morgontidningarna. Med begreppet artikel avses här och i de två följande delstudierna för enkelhetens skull alla tidningstexter som handlar om USA-attackerna, inklusive till exempel notiser, krönikor, insändare och »Vi fem«. I morgontidningarna utgör det utpräglade nyhetsmaterialet 94 procent av artiklarna, i kvällstidningarna 89 procent.² Andelen kommenterande artiklar, som ledare och krönikor, är således något högre i kvällstidningarna.³

Av sammanlagt 319 analyserade artiklar berör 47 stycken, eller 15 procent, direkt eller indirekt *islam* och *muslimer*. Till de som endast indirekt handlar om dessa ämnen räknas till exempel artiklar om Usama bin Ladin och nätverket al-Qaida, utan att islam nämns. En klar majoritet av nyhetsartiklarna den 12 september, dagstidningarnas första nyhetsdygn, gör således ingen koppling till islam och muslimer i rapporteringen av terrorattackerna. Högst andel artiklar som direkt eller indirekt berör islam har Dagens Nyheter med 22 procent, lägst andel har Aftonbladet med 9 procent.

Sammantaget har knappt en tredjedel av samtliga artiklar i samband med terrorattackerna – 34 procent i morgontidningarna och 29 procent i kvällstidningarna – någon *svensk vinkel*. Det kan handla om att svenska hjälparbetare i Afghanistan kan komma att evakueras, skärpt säkerhet i Sverige eller aktiekursernas ras på Stockholmsbörsen.

Endast i fyra av dessa artiklarna, en i vardera Dagens Nyheter och Expressen och två i GT, berörs islam eller svenska muslimer. Tillsammans utgör artiklarna som handlar om islam och muslimer i Sverige endast 1 procent av undersökningsmaterialet. I de två kvällstidningarna handlar det om samma artikel, med rubriken *Sveriges muslimer tar avstånd*. GT har också en intervju med biskop Lars Eckerdal där han infor-

merar om en förbönsgudstjänst som kristna, judar och muslimer håller tillsammans. En analys i Dagens Nyheter, under rubriken *Världen blir aldrig den samma igen*, konstaterar att islamiska fundamentalister sannolikt är ansvariga och att dådet kommer sprida skräck i alla länder som vill behålla öppenhet, demokrati och välfärd tills terroristerna har gripits.

Den övergripande bilden

Omständigheterna kring nyhetsrapporteringen den 11 september var i flera avseenden exceptionella, inte minst när det gäller tillgång till informationskällor. En rad vanligtvis tillgängliga officiella källor, som det amerikanska regeringskansliet, FBI, CIA och lokala myndigheter i New York och Washington släppte under det första nyhetsdygnet mycket lite information. Dessa utgjorde dessutom ena parten i den uppstådda konflikten. Den andra parten var fortfarande okänd under händelsernas första skede. Andra och mindre tillförlitliga källor uttalade sig och kommenterade däremot det inträffade. Ur källkritisk synpunkt var den journalistiska arbetssituationen extremt svår och skapade grogrund för mer eller mindre vidlyftiga spekulationer.

I andra avseenden var omständigheterna kring nyhetsrapporteringen samtidigt representativa och ett belysande exempel på dagens globala nyhetsförmedling. En viktig förutsättning för den snabba rapporteringen av händelseförloppet var att det huvudsakligen utspelade sig på Manhattan, världens sannolikt mest redaktionstäta stadskärna. De stora amerikanska TV-bolagen började kabela ut bilder på ett brinnande World Trade Center bara några få minuter efter att den första attacken inträffade. Det andra planet rammade WTC i direktsändning. En annan viktig förutsättning var en globalt utbyggd teknik som bland annat möjliggjorde att dessa bilder nådde den svenska och amerikanska publiken samtidigt. En tredje förutsättning var att delar av händelseförloppet även videofilmades av privatpersoner. Några av de bilder som tv-bolagen visade på planen som flyger in i WTC var amatörvideos,

2 I nyhetsmaterialet ingår artiklar på förstasidan, nyhetsuppslag, nyhetsreportage, grafik, faktarutor, notiser samt analyser och bakgrundsartiklar. Övrigt material som förekommit i tidningarna är ledare, debattartiklar, krönikor, insändare, »Hallå där« och »Vi fem«.

3 För en detaljerad fördelning, se tabell A i bilaga 1.

tagna av bland andra turister. Den enkla videoteknikens spridning har vid flera tidigare tillfällen resulterat i kompletterande nyhetsmaterial, till exempel vid spårvagnsolyckan i Göteborg 1992 och kravallerna under EU:s toppmöte juni 2001.

Nedan följer en översiktlig redovisning av de största svenska mediernas rapportering om händelserna under första nyhetsdygnet. Av skäl som har att göra med mediernas olika format och utgivningsfrekvens är radio och tv först med att informera. Av de analyserade medierna var det endast dessa som rapporterade tisdagen den 11 september. De traditionella tidningarna tog vid onsdagen den 12 september. Deras Internet-upplagor var naturligtvis mycket snabbare, men ingår som redan nämnts inte i undersökningen. Redovisningen lägger särskild vikt vid de aspekter som rör skuldfrågan, svenska förhållanden och muslimer bosatta i Sverige.

Generellt gäller att såväl radio, tv och tidningar till att börja med försöker besvara de tre frågorna vad, var och hur, det vill säga ge en bild av det faktiska och mest aktuella händelseförloppet. Ganska snart hörs också svenska röster och ögonvittnesskildringar från Manhattan, dels från turister och tillfälliga besökare, dels från beskickningar eller företag som finns representerade i New York. Detta gäller både för etermediernas första timmar och tidningarnas första sidor. Frågorna om vem som genomfört terrorattackerna, varför och vilka konsekvenser de kan tänkas få kommer senare i rapporteringen. I de få fall där kopplingar görs till Sverige och svenska muslimer handlar det om studiosamtal sent under tisdagskvällen och artiklar i tidningarnas andra hälft.

Sammantaget överensstämmer den information som de analyserade medierna ger kring händelseförloppets faktiska skeende. Inget av medierna avviker nämnvärt i fråga om uppgifter som rör vad som hände, när, var och hur. Sannolikt beror detta huvudsakligen på att medierna utnyttjade samma källor. Däremot skilde rapporteringen sig något när det gällde frågorna om vem som låg bakom terrorattackerna, varför de genomförts och vilka konsekvenser de skulle komma att få. Spekulationerna var sammantaget något vanligare i etermedierna. Den senare publi-

ceringen gav dagstidningarna tillgång till fler uppgifter och bättre möjligheter till källkontroll.

Vad, Var och Hur

Sveriges Radio, TV4 och Sveriges Television börjar rapportera om händelseutvecklingen i USA mellan klockan 15 och 16 och följer den sedan timme för timme i direktsändning. Nyhetsredaktionernas främsta källor under tisdagen den 11 september är de stora amerikanska nyhetsmedierna med CNN i spetsen, de egna korrespondenterna, enskilda svenska källor i New York samt svenska myndigheter.

I tablå 1 visas en jämförande sammanställning av tidpunkterna för när de tre etermedieredaktionerna rapporterade om enskilda inslag i händelseutvecklingen. De angivna klockslagen utgår huvudsakligen från programmets egna tidsangivelser. I de fall sådana saknats har tidsangivelserna uppskattats. Tidsöversikten, den så kallade time linen, har sammanställts utifrån dagstidningarnas redovisningar den 12 september⁴.

I den mån spekulationer förekommer handlar det främst om antalet döda och skadade, om hur många plan som kapats och om hur kaparna gått tillväga. En rad olika terrorist- och säkerhetsexperter uttalar sig under kvällen om sannolikheten för att kaparna själva flugit planen. Vid den tidpunkten finns inga bekräftade uppgifter i dessa frågor.

I TV4 (klockan 21.49) relateras händelserna i USA för första gång till Sverige och muslimer bosatta här. Mahmoud Al de Be, ordförande i Sveriges muslimska råd, berättar hur svenska muslimer redan under kvällen hotats som en direkt följd av händelserna i USA.

Dagstidningarnas rapportering dagen efter bekräftar och förtydligar den information etermedierna givit. Antalet döda och skadade i WTC och Pentagon är fortfarande lika osäkert, men det konstateras att antalet kapade plan är fyra och att

⁴ I några få fall avviker tidningarnas tidsangivelser från varandra. Då har tidsangivelserna i GT valts i och med att den tidningen gått i tryck senast av de som ingår i urvalet.

de sammanlagt hade 265 personer ombord. En rad statsmän får kommentera det inträffade och samtliga tidningar publicerar utförliga ögonvittnesskildringar.

Artiklarna med svensk vinkel handlar huvudsakligen om de säkerhetsåtgärder som vidtagits i Sverige och om hur de inställda flygförbindelserna mellan USA och Sverige drabbat enskilda resenärer. Information finns också om vart oroliga anhöriga kan vända sig för uppgifter om svenskar bosatta eller på besök i USA.

De fyra artiklar som berör muslimer i Sverige handlar om att de tar avstånd från händelserna.

Vem

Spekulationerna om vem eller vilka som ligger bakom attackerna kommer igång nästan omedelbart och riktar sig från första början så gott som uteslutande mot muslimska grupper och länder. Amerikanska högerextrema grupper nämns, men avfärdas samtidigt som osannolika i detta sammanhang. Samtliga tre etermedieredaktioner betonar upprepade gånger under kvällens lopp att ingen tagit på sig ansvaret och att det därför endast rör sig om spekulationer och obekräftade uppgifter.

Tablå I

Tidpunkterna, angivna i klockslag, för när etermedierna rapporterar om inslag i händelseutvecklingen.

	Time line	SR	TV4	SVT
Ett plan flyger in i WTC	14.45	15.00	15.00	15.25
Ytterligare ett plan flyger in i WTC	15.03	15.25	15.06	15.25
Manhattans broar och tunnlar har stängts	15.35	16.47	16.58	17.45
Bush fördömer terrorattackerna	15.39	16.02	15.54	16.10
Ett plan flyger in i Pentagon	15.43	16.01	15.55	16.00
Vita huset har evakuerats	15.45	16.02	16.22	16.02
All flygtrafik i USA har stoppats	15.46	16.18	15.55	16.10
Samtliga flygplatser i USA har stängts	15.51	16.02	15.55	16.03
Ett av tornen i WTC har rasat	16.05	16.06	16.20	16.07
Explosion i Pittsburgh/ kraschat plan i Pennsylvania	16.10	16.35	16.59	16.42
Börserna rasar, olje- och guldpriset stiger	16.20	18.53	16.12	
FN-byggnaden i New York evakueras	16.13	16.52	17.30	16.44
Båda tornen i WTC har rasat	16.30	16.45	16.31	16.31
Ytterligare ett plan har kapats	16.30	18.07	16.39	
Eventuell bilbomb utanför State Departement i Washington	16.40	16.41	16.59	16.25
Göran Persson uttalar sig i sändning	16.43	20.25	17.20	
Regeringen har tillsatt en statssekreteraregrupp	16.43	18.44	17.22	
Skärpt säkerhet i Stockholm	16.54	18.44	17.35	
Borgmästare Giuliani beordrar att Manhattan evakueras	17.02	17.10	17.30	17.59
Tony Blair kommenterar händelserna	18.01	18.03	16.55	
Yasser Arafat kommenterar händelserna	18.02	18.01	17.15	
USA:s gränser har stängts	18.15	18.30	18.25	
Telefonförbindelser till USA är överbelastade	18.25	20.20	19.18	
USA riktar misstankar mot Usama bin Ladin	23.20	23.05	23.07	
Ännu en byggnad, 47 våningar, har rasat i New York	23.25	00.00	23.30	23.35

Först med att rapportera om islamistiska grupperns eventuella inblandning är Sveriges Television. Redan i den första extrasändningen, klockan 15.25, drygt en halvtimme efter första flygkraschen, nämns såväl Usama bin Ladin, talibanregimen i Afghanistan som palestinska grupper i Mellanöstern. Där sägs också att den arabiska världen ligger högst upp på listan av misstänkta.

I tablå 2 visas åt vilka håll misstankarna riktas, och när de förekommer för första gång i respektive programs nyhetsrapportering.

Snabbast med att börja spekulera i skuldfrågan är således Sveriges Television. Mest avvaktande är TV4, även om de tidsmässiga skillnaderna endast är marginella. TV4 är däremot den redaktion som vid flest tillfällen, sammanlagt åtta gånger, rapporterar om och/eller visar bilder på palestinier i Jerusalem som sägs jubla av glädje över attackerna mot USA. Sveriges Television och Sveriges Radio rapporterar om händelsen tre gånger vardera. Göteborgs-Posten, Dagens Nyheter, GT och Expressen skriver också om jublande palestinier i Jerusalem. I Aftonbladet visas en liten bild med det motivet, men inget nämns i artiklarna. Senare efterforskningar har visat att palestinernas glädje hade andra orsaker (Dagens Nyheter 20/9-01).

Också i tidningarna misstänks Usama bin Ladin för att ligga bakom dåden. I samtliga medier spekuleras det, mot bakgrund av attackernas omfattning, i om han haft stöd av någon stat. Afghanistan, Irak och Libyen nämns. Ingen koppling görs i de analyserade medierna till Sverige eller svenska muslimer i skuldfrågan.

Varför

Spekulationer om varför attackerna genomförts förekommer också i samtliga medier. Resonemangen är här sammankopplade med vem som kan ligga bakom och handlar om vilka motiv islamister eller olika arabländer kan ha att angripa USA på det sätt som skett.

I etermedierna uttalar sig under eftermiddagen och kvällen en rad svenska politiker, religionsforskare, terrorist-, försvars- och säkerhetsexperten.

Tablå 3 visar, utan inbördes rangordning, de spekulationer som förekommer i mediernas rapportering. Bland de vanligaste är ändå spekulationer om att attackerna skulle var en reaktion mot ett amerikanskt ekonomiskt och politiskt förtryck av länder i tredje världen. Attackerna relateras också till konflikten i Mellanöstern och

Tablå 2

Tidpunkterna, angivna i klockslag, för när misstänkta gärningsmän nämns i etermedierna

	SR	TV4	SVT
Första gången Usama bin Ladin nämns	16.05	16.53	15.27
Första gång talibaner nämns	17.20	17.48	15.28
Första gång palestinska grupper nämns	16.02	17.15	15.30
Första uttalade kopplingen till islam PFLP har dementerat att de ligger bakom attackerna	16.05	17.58	16.08
Inhemska, amerikanska högerextremister nämns	16.10	17.02	16.05
En stat kan tänkas ligga bakom	18.22	21.55	17.06
Palestinier i Jerusalem jublar över attackerna	17.30	17.48	19.50
USA riktar misstankar mot Usama bin Ladin	18.01	17.43	19.15
	23.20	23.05	23.07

Tablå 3***Vanligaste spekulationer kring motivet bakom attackerna.***

Protest mot USA:s stöd av Israel
Ett hat mot USA och hela västvärlden
Ett sätt att dra in USA i Mellanösternkonflikten
Ett försök att försvaga den amerikanska politiska ledningen
Aktionen är en hämnd
En reaktion mot de globala orättvisorna
Det finns religiösa motiv bakom
Talibanerna kräver respekt från västvärlden
Aktionens syfte är att demonstrera makt

Tablå 4***Vanligaste spekulationerna kring attackernas konsekvenser.***

Kommer innebära förändringar för alla demokratier
Kan utlösa en långvarig lågkonjunktur
USA kan påverkas till att ändra linje i Mellanöstern
USA kommer vedergälla kraftigt
Kan leda till bristande förtroende för demokratin
Kommer leda till fler kontroller och mindre öppenhet
Händelsen kommer prägla en hel generation
Förtroendet för flygbranschen får en knäck
Internationella samarbetet mot terrorism kommer stärkas
Muslimer i hela västvärlden känner större rädsla för främlingsfientlighet

USA:s stöd till Israel. De ovanstående spekulationerna förekommer både i etermedierna och tidningarna.

Konsekvenser

Konsekvenserna av attackerna diskuteras i flera av etermediernas studiosamtal under kvällen den 11 september och i tidningarnas krönikor och debattartiklar dagen efter. Tablå 4 listar, utan inbördes rangordning, de konsekvenser som oftast framhålls. Även här rör det sig vid den givna tidpunkten om spekulationer.

Spekulationerna handlar om generella konsekvenser av terrorattackerna, för USA, för muslimer i västvärlden, för västvärldens ekonomi och det öppna demokratiska samhället. Indirekt inkluderar de också konsekvenser för Sverige och det svenska samhället. I någon mån rör de muslimer i Sverige. Denna aspekt tas upp mycket kort i TV4 där Mahmoud Al de Be, vice ordförande i Sveriges muslimska råd, berättar om hur en muslim i Stockholm redan under eftermiddagen den 11/9 utsatts för trakasserier som en följd av attackerna i New York. Problematiken omnämns mycket kort även i artikeln *Sveriges muslimer tar avstånd* som publiceras i Expressen och GT.

Delstudie 2

Nyhetsrapportering om muslimer och islam i Aftonbladet och Dagens Nyheter

I denna delstudie görs en översiktlig analys av hur Dagens Nyheter och Aftonbladet, de två största dagstidningarna, rapporterat om muslimer och islam under den första månaden efter terrorattackerna i USA. Syftet är att kartlägga omfattningen av och innehållet i de artiklar som relaterar till muslimer och islam.

Analysen utgår från följande frågeställningar:

- Hur många artiklar i rapporteringen handlar om frågor som rör muslimer och islam?
- På vilka sidor eller under vilka tidningssektioner publiceras artiklarna?
- Vad handlar artiklarna om?
- Hur många har svensk vinkel, det vill säga relaterar till Sverige eller svenska förhållanden?

Aftonbladet och Dagens Nyheter har analyserats från och med 12 september till och med 11 oktober 2001. Under denna period ger tidningarna ut varsin specialbilaga om terrorattackerna. Dessa har inkluderats i undersökningens urval. *Alla artiklar som handlar om eller relaterar till islam och/eller muslimer har analyserats.* Det innebär att även artiklar som inte direkt handlar om terrorattackerna och deras följder, och som publiceras i Aftonbladet och Dagens Nyheter under den analyserade perioden, ingår i analysen.

Anledningen till att även dessa artiklar ingår i analysen är dels antagandet att samtliga artiklar som handlar om eller associerar till muslimer och islam påverkar läsarens bild av religionen och de som utövar den. Dels är det svårt, för att inte säga omöjligt, att avgöra vilka artiklar som indirekt är en följd av terrorattackerna i USA och

vilka som skulle publicerats även om inget hänt den 11 september. Allt nyhetsurval är relativt – bland annat i förhållande till de händelser som inträffat, publikens behov och intressen samt mediernas format.

Hur stor andel av artiklarna som handlar om islam är mycket olika. Det kan variera mellan nyhetsartiklar som endast kort nämner att bin Ladin är islamist till debattinlägg om islams betydelse för terrorattackerna eller reportage om afghanska flyktingar i Pakistan.¹ För tydligheten skall bör också påpekas att artiklarna kan variera mycket i storlek, vilket framgår av definitionen på sidan 7.

Antal artiklar

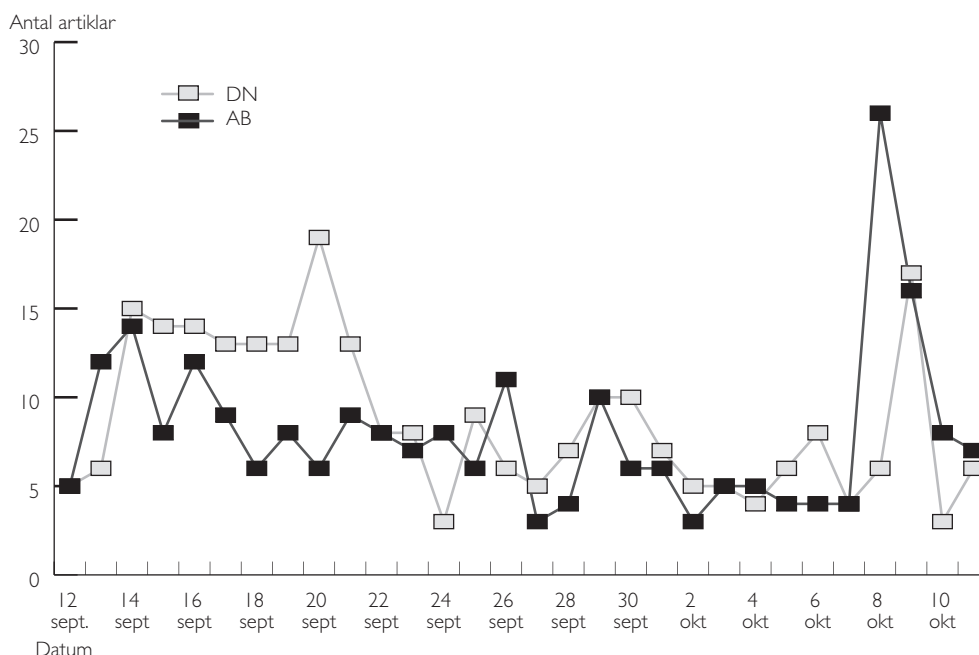
Sammanlagt 503 artiklar ingår i analysen. Dagens Nyheter (DN) har något fler artiklar som handlar om eller berör muslimer och islam än Aftonbladet (AB), 263 respektive 240.

Dagen efter terrorattackerna, den 12/9, står de dramatiska händelseförloppen i New York och Washington i centrum för tidningarnas rapportering, som första delstudien redan visat. Därför publiceras inte många artiklar om muslimer och islam denna dag: fem i Dagens Nyheter och fem i Aftonbladet. Men den följande veckan är fokus på muslimer och islam stort med nyhetsartiklar,

1 Även de artiklar som på ett underförstått sätt talar om islam, till exempel med hänvisning till koranen, bön eller med uttryck som »fanatisk religiösa« och syftar på islam, ingår i urvalet.

Diagram 1

Antal artiklar om islam och muslimer per tidning och datum.

ledare, krönikor, debattartiklar och insändare i båda tidningarna, som diagram 1 visar². En vecka efter terrordåden sjunker antalet artiklar något och i slutet på september, 27–28/9, är det bara tre-fyra artiklar per tidning och dag. Mest intensiv, mätt i antal artiklar, är rapporteringen om islam och muslimer i samband med att USA inleder bombningen av Afghanistan den 8 oktober.

Artikeltyper

De flesta artiklarna är nyhetsartiklar. De står för 45 procent av materialet. Därefter kommer notiser, som också är av nyhetskaraktär. Tillsammans utgör de nyhetsbetonade artiklarna 62 procent.

Aftonbladet har större andel åsiktsmaterial än Dagens Nyheter. Till åsiktsmaterial räknas

² Den 20 september är antalet artiklar i Dagens Nyheter 18 stycken. Elva av dem är från tidningens specialbilaga. I Aftonbladets motsvarande bilaga den 24 september finns inga artiklar som rör muslimer och islam.

debattartiklar, ledare, krönikor, insändare och tv-notiser. Aftonbladet har något högre andel insändare och krönikor än Dagens Nyheter, medan denna tidning har högre andel debattartiklar.

Tabell 2

Typer av artiklar, procent av antal artiklar.

Typ av artikel	AB	DN	Totalt
Nyhetsartikel	48	42	45
Notis	11	23	17
<i>Totalt nyhetsmaterial</i>	<i>59</i>	<i>65</i>	<i>62</i>
Debatt	7	8	8
Ledare	8	7	7
Krönika	13	12	13
Insändare	11	7	9
Tv-notis	2	1	1
<i>Totalt åsiktsmaterial</i>	<i>41</i>	<i>35</i>	<i>38</i>
Summa	100	100	100
Antal artiklar	240	263	503

Tabell 3*Artiklarnas innehåll, procent av antal artiklar.*

Innehållskategori	AB	DN	Totalt
Krigförande islamistiska grupper	28	21	24
Rasism mot muslimer	18	21	20
Religionens betydelse	19	18	18
Ospecificerat om islam	10	10	10
Omvärldens reaktion på attackerna	5	14	10
Uppror och USA-hat	11	9	10
USA:s anfall	5	3	4
Mediernas bevakning	2	2	2
Flyktingar	1	2	1
Muslimska kvinnors situation	1	0	1
Summa	100	100	100
Antal artiklar	240	263	503

Artiklarnas innehåll

Artiklarnas innehåll har klassificerats i tio kategorier. Syftet har varit att få en översiktlig bild av vilka aspekter och perspektiv på islam som de två tidningarna tar upp i samband med nyhetsrapporteringen om terrorattackerna och dess följder. Klassificeringen har utgått från den enskilde artikelns huvudsakliga innehåll i den eller de delar som handlat om eller refererat till islam och muslimer.

Tre övergripande typer av frågor dominerar tidningarnas innehåll i det analyserade materialet. Tillsammans utgör de tre innehållskategorierna 65 procent i Aftonbladet och 60 procent i Dagens Nyheter. (Tabell 3.)

Den största kategorin i båda tidningarna är den som handlar om *krigförande islamistiska grupper*. I Aftonbladet utgör den 28 procent, i Dagens Nyheter 21 procent. Här ingår artiklar om islamistiska personer och grupper som agerar till följd av attackerna eller som misstänks vara inblandade, samt artiklar om Usama bin Ladin, kaparna, terroristnätverket al-Qaida, talibanerna och deras motståndare Norra alliansen. Personfokuseringen på bin Ladin är stor.

En femtedel av de analyserade artiklarna handlar om *rasism mot muslimer*. Här ingår artiklar som varnar för rasism, artiklar om mus-

limer som blivit hotade eller utsatta för attentat som en följd av terrorattackerna och artiklar där muslimer får kommentera terrorattackerna. Den övervägande delen av artiklarna betonar att inget generellt samband finns mellan terrorattackerna och islam. Många av dessa är av typen åsiktsmaterial

Ett fåtal artiklar handlar om muslimer som utsatts för hot. Några få insändare drar likhets-tecken mellan terrorattacker och muslimer. Oftast får de som ger uttryck för rasistiska åsikter kritik. Ett exempel är en nyhetsartikel i Dagens Nyheter som ironiserar över den italienske premiärministern Berlusconi's uttalande om den västerländska kulturens överlägsenhet (DN011011)³.

Den tredje största innehållskategorin, knappt en femtedel i vardera tidning, handlar om *religionens betydelse*. Det rör sig om artiklar där islams betydelse för terrorattackerna diskuteras – oftast i form av att ett samband finns - artiklar där »civilisationernas krig« debatteras och artiklar där olika delar av islam beskrivs informativt. Merparten av artiklarna är av typen åsiktsmaterial, det vill säga ledare, krönikor, debattartiklar och insändare. Antalet debattartiklar är störst, många av dem från tidningarnas kultursidor.

De flesta artiklarna varnar för att bombningen av Afghanistan inte bör uppfattas som ett krig mellan islam och kristendom⁴. Endast två ledarartiklar och krönikor menar att terrorattackerna är början på ett civilisationernas krig mellan islam och västvärlden.

Några artiklar handlar om olika aspekter av islam. De ifrågasätter eller åtminstone nyanserar bilden av islam som grogrund för terrorism. Artiklarna handlar till exempel om att stödet för extremism minskat i den muslimska världen under 90-talet, att det var en islamisk rättslärd som först formulerade den internationella rättens förbud mot terroråd och om att jihad är ett svårtolkat begrepp som inte bara behöver betyda krig.

3 För utförligare beskrivningar och fler exempel om »Rasism mot muslimer«, se bilaga 2.

4 För utförligare beskrivningar och fler exempel om »Religionens betydelse«, se bilaga 2.

En tiondel av det analyserade materialet, sammanlagt 49 artiklar, handlar mer *ospecificerat om islam*. Denna kategorin rymmer artiklar som inte har en direkt koppling till terrorattackerna. Av dessa berör den absoluta merparten, 46 stycken, aspekter vid islam som ter sig främmande, problematiska eller hotfulla sett ur ett icke islamskt perspektiv, som till exempel kvinnornas slöja⁵, att muslimska samfund säger nej till att homosexuella får adoptera barn, kvinnlig omskärelse och förekomsten av muslimska separatister⁶.

Sammanlagt handlar tio procent av artiklarna i huvudsak om *omvärldens reaktion på attackerna*. Skillnaden mellan de två tidningarnas rapportering i frågan är emellertid stor. I Dagens Nyheter, som även i allmänhet har en bred utrikesbevakning, fokuserar 14 procent av artiklarna på hur andra länder än USA och Afghanistan reagerat på terrorattackerna. Motsvarande andel i Aftonbladet är 5 procent.

Ytterligare en fråga som fått relativt stor uppmärksamhet är den som handlar om hur enskilda personer, grupper eller hela regioner uttrycker *uppror och hat mot USA*. Nästan var tionde artikel handlar om detta. Merparten av artiklarna i denna kategorin beskriver hur muslimer i Afghanistan och Pakistan uppfattar den uppstådda konflikten som ett krig mellan islam och västvärlden⁷.

På den punkten skiljer sig kategorin från de övriga. Det analyserade materialet som helhet förmedlar snarare att kriget inte ska uppfattas som ett mellan islam och västvärlden och att muslimer i allmänhet inte stödjer terrorismen.

Ett mycket litet antal artiklar i det samlade materialet rapporterar om de *muslimska kvinnornas situation och mediernas bevakning*.

Sammanlagt skiljer inte de två tidningarnas

5 Ordet slöja används i fortsättningen generellt, utom när det handlar om den specifika burqan i Afghanistan. För diskussion om ordval om muslimska kvinnors klädsel, se bilaga 3.

6 Endast artiklar om muslimska separatister i andra länder än Afghanistan och Pakistan ingår i denna innehållskategori.

7 För utförligare beskrivningar och fler exempel om »Uppror och USA-hat«, se bilaga 2.

innehåll sig nämnvärt åt. Dagens Nyheter ägnar dock fler artiklar än Aftonbladet åt att berätta om omvärldens reaktioner på attackerna. Aftonbladet har större andel artiklar om krigförande islamistiska personer och grupper, inklusive Usama bin Ladin.

Artiklar med svensk vinkel

Av särskild intresse för undersökningen är vilken bild Aftonbladet och Dagens Nyheter ger av svenska muslimer och muslimer i Sverige i samband med terrorattackerna. En särskild granskning har därför gjorts av artiklar med svensk vinkel. Med svensk vinkel menas att artiklarna a) handlar om eller relaterar till Sverige och svenska förhållanden och/eller b) att någon svensk person, organisation, företag eller institution medverkar.

Endast drygt var tionde analyserad artikel, 13 procent i Aftonbladet och 12 procent i Dagens Nyheter, har svensk vinkel. Sammanlagt handlar det om 63 artiklar, det vill säga i snitt en artikel per dag i vardera tidning under den första månaden efter attackerna⁸.

Nyhetsartiklar och notiser utgör tillsammans mer än hälften av artiklarna, 59 procent. Andelen nyhetsartiklar är högre i Aftonbladet än i Dagens Nyheter, 50 respektive 39 procent. När det gäller notiserna har Dagens Nyheter däremot åtta gånger fler än Aftonbladet, 26 respektive 3 procent (se tabell 4.)

Förhållandet mellan nyhets- och åsiktsmaterial är det samma i artiklarna med svensk vinkel som i hela undersökningsmaterialet.

I åsiktsmaterialet dominerar insändare. Sammantaget utgör de en fjärdedel av alla artiklar. Dagens Nyheter har tre gånger så stor andel debattartiklar med svensk vinkel än Aftonbladet, 10 respektive 3 procent, medan andelen krönikor är mer än fyra gånger större i Aftonbladet än i Dagens Nyheter, 13 respektive 4 procent.

I tabell 5 visas hur artiklarna fördelar sig på övergripande innehållskategorier.

8 Se förteckning av artikelrubriker i bilaga 4.

Tabell 4

Typer av artiklar med svensk vinkel, procent av antal artiklar.

Typ av artikel	AB	DN	Totalt
Nyhetsartikel	50	39	45
Notis	3	26	14
<i>Totalt nyhetsmaterial</i>	53	65	59
Debatt	3	10	6
Ledare	3	3	3
Krönika	13	3	8
Insändare	28	19	24
<i>Totalt åsiktsmaterial</i>	47	35	41
Summa	100	100	100
Antal artiklar	32	31	63

Nästan hälften av artiklarna med svensk vinkel, 51 procent, handlar huvudsakligen om *rasism mot muslimer* och islamfientlighet. Av dessa handlar drygt två tredjedelar, 20 artiklar av sammanlagt 29, om konkreta fall av hot eller dåd mot muslimer i Sverige eller om att rasismen mot svenska muslimer kan komma att öka efter terrorattackerna. Bara tre av de 20 artiklarna är negativa till islam – en nyhetsartikel där en frikyrkopastor tycker att islam förklarar krig mot väst och därför bör motarbetas, samt två insändare till Aftonbladet där skribenterna menar att islam är en förtryckande religion och kan leda till terrorism.

En tredjedel av artiklarna som handlar om rasism mot muslimer rapporterar om svenska muslimer som beklagar attackerna och tydligt tar avstånd från dem.

I merparten av artiklarna under denna innehållskategori görs en tydlig skillnad på islam och terrorism. Men i två artiklar i Dagens Nyheter är bilden annorlunda. De ger stort utrymme åt muslimska skolungdomar som jublar över attackerna. I artiklarna framhävs ungdomarna som i detta sammanhang problematiska och annorlunda än etniskt svenska ungdomar.

En fjärdedel av artiklarna med svensk vinkel, sammanlagt 15 stycken, ingår i kategorin *ospecificerat om islam*. Dessa artiklarna gör *ingen* direkt koppling till terrorattackerna. Sju av dem handlar om den slöja många muslimska kvinnor bär

Tabell 5

Innehåll i artiklarna med svensk vinkel, procent av antal artiklar.

Innehållskategori	AB	DN	Totalt
Rasism mot muslimer	44	58	51
Ospecificerat om islam	28	19	24
Mediernas bevakning och roll	9	10	10
Krigförande islamistiska grupper	9	3	6
Övrigt	9	10	9
Summa	100	100	100
Antal artiklar	32	31	63

och huruvida den är en symbol för förtryck eller inte. Fem är insändare till Aftonbladet som bland annat diskuterar om det var rätt av Mona Sahlin att bära slöja då hon besökte moskén på Södermalm i Stockholm. De resterande artiklarna i denna innehållskategori handlar bland annat om könsstämpning, om att vissa muslimer inte tar i hand när de hälsar på någon av motsatt kön och om utvisningshotade muslimer.

Sex artiklar, eller 10 procent, handlar om *mediernas bevakning* av terrorattackerna. I flera krönikor prisas tv- och radioprogram där unga muslimer fått komma till tals och bland annat sagt att terroristerna inte är några riktiga muslimer.

Den enskilda innehållskategori som i artiklarna med svensk vinkel fått minst uppmärksamhet, mätt i antal artiklar, är den som handlar om *krigförande islamistiska grupper*. Här rapporterar fyra artiklar om att unga muslimer i Sverige värvas av islamistiska grupper och att Säpo måste ha koll på muslimer och araber som befinner sig i Sverige.

Tillsammans handlar 81 procent av alla artiklar med svensk vinkel om rasism mot muslimer, islam mer ospecificerat eller krigförande islamistiska grupper, det vill säga huvudsakligen om hotfulla, problematiska och främmande aspekter vid religionen och de som tillhör den. Samtidigt, och något motsägelsefullt, framhäver många av artiklarna med svensk vinkel, liksom analysmaterialet som helhet, att ingen generell koppling finns mellan terrorism och islam.

Delstudie 3

Bilder på muslimeroch islam i Aftonbladet och Dagens Nyheter

Den tredje delstudien är en specialanalys av bildmaterialet i Aftonbladet och Dagens Nyheter under nyhetsrapporteringens första trettio dagar, det vill säga 12/9–11/10 2001. Syftet är att översiktligt beskriva det bildmaterial som på något sätt *visar eller associerar till muslimer och islam*. Alla bilder som på något sätt associerar till muslimer och islam, oberoende av artikeltextens innehåll, ingår i analysen. Detta innebär att även bilder på muslimer, eller andra motiv som associerar till islam, som inte hör till artiklar om terrorattackerna ingår i bildanalysen.

Den information som Aftonbladet och Dagens Nyheter gav om terrorattackerna förmedlades inte enbart i tidningarnas texter, utan också i deras bilder. Enligt ett känt talesätt säger en bild mer än tusen ord. Detta kan diskuteras, men helt klart är att bilder säger något annat än ord.

Den journalistiska bilden är än så länge relativt utforskad, åtminstone i jämförelse med innehållsanalyser av journalistiska texter. Till skillnad från skriftspråket är bildspråket innehåll mer svärdefinierat och därför också mer komplicerat att analysera i stora mängder nyhetsmaterial. På ett plan visar bilder upp konkreta personer och föremål, på ett annat plan möjliggör de en nästan obegränsad mängd associationer. I sin yttersta konsekvens innebär det att det finns lika många bilder som det finns betraktare. Associationer är emellertid till stor del kulturellt betingade. Människor som delar samma kulturella bakgrund tenderar därför att tolka bilder på likartat sätt, även om variationer naturligtvis förekommer. Detta innebär att ett

visst mått av tolkning är oundvikligt i analysen av tidningsbilder.

Sammanlagt har bildmotivet i 534 bilder analyserats. Kategoriseringen av bildmotiv har utförts med viss ledning av bildtext. Det bör påpekas att analysen inte mäter bildernas storlek. (Se tabell 6.)

Aftonbladet har mer än dubbelt så många bilder som Dagens Nyheter, 356 respektive 169, vilket främst kan förklaras med tidningarnas olika format och delvis olika nyhetsvärdering. Kvällstidningarnas journalistik är generellt mer bildmässig än morgontidningarnas.

Den sammanlagt största bildkategorin, *flyg-*

Tabell 6

Huvudsakligt bildmotiv, procent av antal bilder.

Bildmotiv	AB	DN	Totalt
Flygplanskaparna	26	24	26
Islamistiska soldater/terrorister	22	11	18
Usama bin Ladin	17	8	14
Flyktingar, krigsoffer	7	20	11
Muslimska statsmän/politiker	7	6	7
Kvinnor och barn	5	6	5
Demonstrationer/uppror	6	4	5
Muslimer i vardagssituationer	4	6	5
Muslimer i Sverige	3	7	4
Muslimer och religion	1	4	2
Gatubilder från Mellanöstern	1	1	1
Jublande palestinier i Jerusalem	1	2	1
Övrigt bildmotiv	0	1	1
Summa	100	100	100
Antal bilder	365	169	534

planskaparna, utgör en fjärdedel av alla bilder. Det handlar här om oftast mycket små porträtt, av typen passfoto, på de 19 flygplanskaparna. Dessa publiceras vid flera tillfällen, framför allt i Aftonbladet.

Näst största kategorin sammantaget, *islamis-tiska soldater/terrorister*, utgör drygt en femtedel av alla bilder i Aftonbladet och en tiondel i Dagens Nyheter. Här ingår bilder på enskilda personer och grupper som deltar i det islamistiska heliga kriget, framför allt i Afghanistan men till viss del även i Israel-Palestina konflikten.

Den enskilde person som utan jämförelse återkommer flest gånger i tidningarnas bilder är den saudiarabiske terroristledaren och mångmiljonären *Usama bin Ladin*. Sammantaget utgör han ensam den tredje största bildkategorin. Med sin traditionella muslimska klädsel och långa skägg, attribut som förknippas med islam, symboliserar han USA:s fiende. På flera bilder är han dessutom beväpnad.

De sammantagna tre största bildkategorierna visar alla enskilda personer och grupper som på något sätt är eller varit inblandade i krigs- och terrorhandlingar. Det rör sig dels om bilder på beväpnade män och om porträtt på krigsledare och terrorister. Ytterligare en av kategorierna i tabell 6, *demonstrationer/uppror*, kännetecknas av motiv som visar aggressivitet och våld. I Aftonbladet utgör de fyra kategorierna tillsammans 71 procent av alla bildmotiv, i Dagens Nyheter 47 procent. Bilderna på islam och muslimer domineras under den analyserade perioden med andra ord av bilder som direkt och indirekt associerar till krig och våldshandlingar.

Båda tidningarna hade under den analyserade perioden egna reportageteam i Pakistan vilket delvis är en förklaring till den stora andelen bilder på *flyktingar och krigsoffer*. Svenska journalister vistades inte inne i Afghanistan under konfliktens första skeden. De rapporterade från grannländerna, där även många afghanska flyktingar tog sin tillflykt. Sammanlagt utgör denna kategori en tiondel av alla bildmotiv. Andelen är dock betydligt högre i Dagens Nyheter än i Aftonbladet. Delvis beror det på att DN under

andra hälften av september även regelbundet rapporterade om palestinierna i Israel och civila offer för oroligheterna där.

Andelen bilder på *muslimer i Sverige* är dubbelt så hög i Dagens Nyheter som i Aftonbladet, sju respektive tre procent, det vill säga lägre än andelen artiklar med svensk vinkel.

Problematiska drag i nyhetsrapporteringen om muslimer och islam

Förstudien har så långt visat på kvantitativa egenskaper som antal artiklar, artikeltyp, artiklarnas och bildernas innehåll. I analysen av artiklarna framträder emellertid även några drag i nyhetsrapporteringen om muslimer och islam i samband terrorattackerna som är problematiska ur integrationssynpunkt. De berör framför allt *hur* artiklarna i Dagens Nyheter och Aftonbladet i text och bild beskriver händelserna, religionen och några av de centrala aktörerna. Med begreppet drag menas här *kvalitativa egenskaper* i artiklarnas text och bilder som bland annat har att göra med förekomst av värdeladdade ord och uttryck, som till exempel metaforer, spekulationer samt känsloladdade och symbolbärande bilder.

För tydlighetens skull bör det påpekas att analysen endast mätt mediernas beskrivning av verkligheten – inte verkligheten själv. Relationen mellan verkligheten och nyhetsrapporteringens bild av den samma faller utanför de frågeställningar som ligger till grund för denna förstudie.

Som studien vid flera tillfällen redan redovisat framhåller en betydande del av de analyserade artiklarna, inklusive de med svensk vinkel, att inget generellt samband finns mellan terrorattackerna i USA och religionen islam. Men Dagens Nyheter och Aftonbladets beskrivningar av islam och muslimer i samband med de analyserade händelserna har i korthet även följande drag:

- Muslimska länder buntas ihop
- Muslimer är obildade och känslostyrda
- Starkt troende muslimer är farliga

- Världen polariseras – väst är bra
- Muslimska attribut mystifieras
- Usama bin Ladin – rik, hänsynslös och mystisk
- Flygplanskaparna – välutbildade religiösa fanatiker
- Norra alliansen – lugna och modiga
- Muslimska kvinnor är bra bildobjekt

Nedan förtydligas de nio punkterna, bland annat genom en rad exempel från artiklarna.

Muslimska länder buntas ihop

Muslimska länder buntas ofta ihop och refereras till som en enad skara länder med uttryck som *den muslimska världen* eller *muslimska stater*. Hänsyn till deras mångskiftande karaktär tas inte. Ett exempel är: »Amerikanerna är nu intresserade av att ha muslimska stater på sin sida. Men en uppenbar risk är att civila förluster blir så stora att muslimska nationer snart nog ser alltsammans som en attack mot den muslimska världen«(AB011008).

En mycket förenklad uppdelning mellan västvärlden och den muslimska världen görs i flera artiklar, som i följande analys i Dagens Nyheter. Artikelnen beskriver USA:s militära operationer och stödet för dem: »Koalitionen består, i huvudsak av två kärnor. Den ena är USA:s traditionella allierade och vänner i västvärlden. Den andra är moderata muslimska regeringar som i Saudiarabien, Egypten och Pakistan« (DN011001). Världen dikotomiseras utifrån nya kriterier där till exempel Ryssland räknas till västvärlden.

I en notis i Dagens Nyheter dras resonemanget om att muslimska länder har något gemensamt till sin spets. Här står om motsättningarna i Ryssland, Georgien, Tjetjenien och Abchazien: »Grogrunden ligger i de tjetjenska och abchaziska delrepublikernas önskan om självständighet: Tjetjenien från Ryssland och Abchazien från Georgien. I korta ordalag har Ryssland och Abchazien allt mer hamnat på den ena sidan, medan Georgien och Tjetjenien förts ihop på den andra. Att tjetjener och abchazer förenas av sin muslimska tro verkar inte spela någon

roll« (DN011011). Notisen förutsätter att de muslimska ländernas gemensamma statsreligion överskuggar eventuella politiska, ekonomiska och sociala olikheter länderna emellan.

Muslimmer är obildade och känslösa

Mellanöstern beskrivs i flera artiklar som en obildad och känslöfylld del av världen. En artikel i Dagens Nyheter berättar om varför västvärlden, till skillnad från muslimerna, kan bilda sig en uppfattning om kriget: »Det låter sig sägas att det för en människa i västvärlden är lätt att bilda sig en rimlig uppfattning om kriget. Vi har tillgång till många olika sorters information från många olika källor. Vi kan komplicera vår världsbild. Vi kan välja och vraka mellan olika sanningar för det har vi lärt oss att göra. Om vi kan värja oss för det braskande och enkla, vill säga. Om vi kan misstro det tydliga och det tydligt kvantifierade. Det låter sig sägas att människor i många muslimska länder är okunniga om omvärlden. Detta har ofta nog sin naturliga förklaring. Många muslimska länder är nämligen bittert fattiga och outvecklade. Så pass att de exempelvis saknar skolor. Därför bibringas män i muslimska länder ofta sina fattiga kunskaper i moskén...« (DN011009).

Samma antagande om kunskapsbrist finns i en artikel i Aftonbladet som handlar om det spända läget i Pakistan: »Anledningen är enkel. Det finns en brist på sann information hos den stora skara demonstranter som knappt kan läsa eller förstå vad som sägs på tv« (AB011010).

Uppfattningen att muslimer styrs av annat än rationalitet framgår också i följande artiklar: »Afghanerna har alltid omtalats som ursinnigt självständiga och krigiska« (DN010917). En arabist och islamexpert vid Stockholms universitet uttalar sig i Dagens Nyheter: »– Jag har ända sedan terrorkatastrofen i New York och Washington den 11 september hyst oro för att ett USA-angrepp skulle framkalla okontrollerbar vrede hos de arabiska gräsrotterna...«(DN011009). Ytterligare ett exempel är: »Med jämna mellanrum lockades de med i ryttande talkörer. »Krossa

Amerika och döda Bush.« »Amerika är ett land för hundar« och »Usama är vår ledare«, löd budskapen och så »Gud är den störste« varje muslims enkla, eviga sanning« (DN010922).

Starkt troende muslimer är farliga

Extremt religiös används ibland som synonym till extremt farlig eller annorlunda. I Aftonbladet uttalar sig en iranier som invandrat till USA: »—Djupt religiösa är farliga. De fruktar inte döden. De är övertygade om att de kommer till en bättre värld«. (AB011008). En krönika skriver om befolkningen i Pakistan: »Även befolkningen är delad. Ena halvan är välutbildade, västorienterade människor utan spår av religiös fanatism. Den andra är starkt troende muslimer bland vilka Usama bin Ladin är en idol« (AB010916). Det står inte att den första halvan också är religiös. Det framstår som att man antingen är västorienterad och välutbildad eller religiös, och är man för mycket religiös är man farlig. Följande pakistanska taxichaufför är dock inte farlig eftersom han inte är för religiös: »Han är en av alla dessa invånare i 140-miljonerslandet Pakistan som har en »moderat« muslimsk tro och som fördömer förra veckans död i USA – och all annan form av terrorism« (AB010918). En annan krönika i samma tidning skriver: »Vår attityd till religion är ljummen. Det är en framgång för upplysning och förnuft. Inga känslor. Därför tolerant och fredlig« (AB011007).

Världen polariseras – väst är bra

De muslimska länderna framställs som en religiös, obildad och känslofylld del av världen medan väst beskrivs som civiliserat, demokratiskt och tolerant.

I ett klipp på ledarsidan i Aftonbladet står: »I New York finns 184 etniska grupper och de lever i huvudsak i fred med varandra. New Yorkarna blir sällan ovänner om den ene guden är bättre än den andra. Intoleransen är nog större mot dem som håller på fel fotbollslag« (AB010917). Filmregissören och skådespelaren Woody Allen uttalar sig: »...Ingenstans på jorden finns så många religioner, nationaliteter och olika folkslag samlade som här« (AB010926).

En analyserande artikel i Dagens Nyheter skriver följande om USA och dess allierade i striderna mot Afghanistan: »De västliga vännerna vill att USA går försiktigt fram så att civila offer minimeras och att flykting- och hungerkatastrofen i Afghanistan inte förvärras. De muslimska allierade är främst oroade över sina egna maktpositioner och för stabiliteten inom länder och regioner som står under ständig attack från fundamentalistiska grupper där talibaner och terrorister har stöd« (DN011001). I Aftonbladet står: »Vår västerländska civilisation med dess öppna gränser och lättillgängliga centrala samhällsfunktioner utgår från axiomet att människor, även samhällets fiender, äger självbevaringsdrift« (AB010913). Meningen kan tolkas som att den österländska civilisationen saknar självbevaringsdrift.

Många artiklar handlar också om att Sverige är bra. Aftonbladets reportageteam i Pakistan skrev många artiklar som avslutades med något positivt om Sverige: »Jag begriper mig inte på dessa människor i Pakistan. De som är ute och bråkar på gatorna är utbildade. Hur kan man stödja talibaner och hålla terrorister som Usama bin Ladin bakom ryggen? Jag är trött på Pakistan. Jag har en släkting i Sverige och hoppas få flytta dit en dag. Jag har hört att det ska vara fint där« (AB011010). En pakistansk polis säger: »— Sverige? Åh, utmärkt land. Många bra poliser« (AB011008). I en annan artikel i samma tidning står det: »De gästvänliga männen i flyktinglägret vet mycket lite om världen utanför bergen, men har hört talas om Sverige: — Sverige, säger Gul, det är ett land som jag har hört talas om. Ni har det bra där. Ni krigar inte. Muslimer och kristna lever i fred.« (AB011006).

Muslimska attribut mystifieras

Muslimska attribut mystifieras i flera artiklar och bidrar till att förstärka bilden av islam som en exotisk och för icke muslimer svårbegriplig religion. Indirekt förstärker mystifieringen också främlingskapet mellan muslimer och kristna.

Männens skägg ger utrymme för många spekulationer och i enstaka fall även för förlöjligande, som i följande krönika: »Min första

tanke: Detta händer inte. Min andra tanke: Nu kommer vi inte att kunna bygga om köket. Min tredje tanke: I helvete heller att nån jävla medeltida skäggapa med dasspapper runt skallen ska bestämma i vårt kök« (AB010913). I en debattartikel om att fler män än kvinnor är krigskorrespondenter står: »Men krigsbevakning blir ibland automatiskt männens uppdrag just för att det handlar om krig. Särskilt när högteknologiska vapen, flygkapare, islamska extremister med långa svarta skägg och terrorister med biologiska vapen är inblandade« (AB011011). Under rubriken Fascism med islamiskt ansikte skriver en frilansjournalist på besök i Peshawar följande om sin chaufför: »Sedan tryckte han in en kassett i instrumentbrädan. Jag stålsatte mig inför utsikten att få höra någon mullas ylande, men i stället fick jag höra ›So far away from me‹. Ur skägget under turbanen kom en skrovlig kommentar: ›Jag förmodar att du gillar Dire Straits.‹« (DN010928).

Turbanen och slöjan används i flera artiklar som markörer för muslimer och islam: »På en gata i Kabul piskar en man i svart turban flera människor... Männerna i svarta turbanner kommer från ›ministeriet för syndernas bekämpande och moralens befrämjande‹« (AB010920). Ett annat exempel är: »I en lägenhet greps en ung kvinna. Hon fördes ut dold av sin slöja och med baby'n i famnen« (AB010914).

Koranen används i några artiklar som en stilfigur som ger extra effekt. I artikeln »De militanta islamisternas sista strid« används bokstavsrim: »Mycket talar för att de militanta islamisterna med sina koraner och kalasjnikovkarbiner står inför sin slutstrid« (DN010925). Samma sak är det i en annan artikel om Afghanistans exilkung, som besteg tronen samma år som Hitler kom till makten i Tyskland, och som kan komma att spela en nyckelroll i den nya konflikten: »Det är en spöklik påminnelse om hur historiens irrgångar lett fram till dagens bisarra möte mellan koranstudenter och kryssningsrobotar från olika årtusenden...« (DN011009).

I nyhetsrapporteringen efter terrorattackerna den 11 september utmärker sig några enskilda personer och grupper. Antingen för att de före-

kommer eller omnämns ofta i artiklarna eller också för att de mystifieras och framhålls som mycket annorlunda än västerländska medborgare.

Usama bin Ladin – rik, hänsynslös och mystisk

Den enskilde person som utan jämförelse är den mest centrala aktören i nyhetsrapporterna som relaterar till islam och muslimer är den saudiarabiska miljonären och terroristledaren Usama bin Ladin. Beskrivningarna av honom är ofta både mystifierande och spekulativa, som den följande: »Var den eftersökte islamistledaren befinner sig kan utomstående – liksom de flesta afghaner – blott gissa. Kanske sitter han lugnt i sitt hus vid ett gammalt sovjetiskt flygfält öster om staden Kandahar. Kanske gömmer han sig i sin trerumsgrotta i bergen ovanför Jalalabad. Kanske umgås han med rekryterna i den nybyggda gerillabasen i Oruzganbergen. Eller så förflyttar sig bin Ladin dagligen mellan det tiotal militära träningsläger i bergsmassivet Hindokusli som drivs av hans kärnorganisation al-Qaida...« (DN010918).

Redan dagen efter terrorattackerna pekas bin Ladin i Aftonbladet och Dagens Nyheter ut som den som organiserat och bär ansvaret för dåden. Men i de första artiklarna står inte mycket om hans religion. Han beskrivs endast kortfattat som islamist. Bin Ladin framträder som en skicklig, rik, hänsynslös och välorganiserad krigare.

I senare artiklar tilltar fokuseringen på islam. Bin Ladins religiositet beskrivs ofta som djupt fundamentalistisk, på gränsen till fanatisk, som i en artikel i Dagens Nyheter, där det står att bin Ladins och al-Qaidas mission tycks gå ut på att: »...rensa hela den islamiska världen från västligt, materialistiskt, ateistiskt, imperialistiskt och sionistiskt inflytande« (DN010915). Aftonbladet publicerar ett antal uttalanden som bin Ladin tidigare gjort. Dessa uttrycker hur hans hat mot USA bottnar i religiös övertygelse: »Försvaret av muslimer är en religiös plikt, Vi muslimer tror att vi kommer till himlen när vi dör och De

som riskerar sina liv för att tillfredsställa Allah är riktiga män» (AB010924). Den 8 mars, dagen efter USA:s bombningar, frossar många artiklar i uttalanden som bin Ladin gjort i tv om sin gudstro: »Gud sände attacken mot Amerika och När Gud nu lett våra muslimer att gå i fronten och förstöra Amerika...i en stor ödeläggelse... önskar jag att Gud nu lyfter deras positioner« (AB011008).

Bin Ladins muslimska attribut mystifieras ofta. »Vem är han – den svartskäggige och turbanprydda, till synes så stillsamme mannen som utslungar och verkställer ohyggliga hot mot USA? Hur har han förvärvat det vitglödande hat mot västvärlden som driver honom«, undrar en tv-notis i Aftonbladet (010913). I en artikel av journalisten Robert Fisk, som träffat bin Ladin, beskrivs terroristledaren som gästfri, vänlig och »vanlig«. Men det står också att intervjuerna fått avbrytas för hans bönestunder. Även här beskrivs hans vildvuxna skägg med vita strån (AB010918).

Bildmaterialet av bin Ladin är rikt, framför allt i Aftonbladet. Dagarna efter terrorattackerna är porträtten på honom närbilder. Efterhand framträder han allt oftare med vapen. Han har alltid huvudbonad, och ibland lång vit tunika, ibland militärklädsel. Ofta mystifieras Bin Ladin ytterligare genom att suddiga stillbilder på bildsekvenser från tv-sändningarna publiceras i tidningarna. Hans anhängare framträder på små bilder, med maskerade ansikten och vapen uppsträckta i luften. Bilderna är från träningsvideor och är mycket suddiga.

Flygplanskaparna – välutbildade religiösa fanatiker

Trots att religiösa fanatiker ofta beskrivs som okunniga, beskrivs kaparna som ordentliga och högutbildade personer vars fall blev religionen. Fokus på deras religion, på deras böner och på koranen är mycket stort. Liksom i artiklarna om bin Ladin står mycket om kaparnas muslimska attribut, oftast deras skägg.

I Dagens Nyheter beskrivs kaparnas bakgrund och uppväxt: »Sommaren 1997 försvann Atta från Tyskland i 15 månader, och när han kom

tillbaka hade han ett tjockt och långt skägg« (DN010930). Aftonbladet skriver: »När han kom tillbaka noterade professor Dittmar Machule att han var förändrad. Han hade odlat skägg och hans engagemang i studierna var intensivare... Atta ledde en islamsk grupp vid universitetet. I januari 1999 tog han kontakt med elevkåren för att få ett bönerum... i bönerummet hänger en bild av Mecka...« (AB010918). I Dagens Nyheter står att Atta brukade försvinna då och då: »1996 var han borta i hela två år. När han återvände till Hamburg bar han helskägg och tunika, som en ortodox muslim. Han grundade en islamisk studentgrupp och lämnade en petition till universitetet som krävde möteslokaler och medel till studiematerial. Ingen tänkte så mycket på saken. Atta hade alltid varit religiös...« (DN011005). Att anlägga skägg och bära tunika, och att skaffa ett bönerum, framstår som någonting misstänkt i artiklarna.

Artikeln »Jakten på de skyldiga har börjat« är full av mystifieringar av muslimska attribut och seder. Det står bland annat att ett exemplar av koranen och ett videoband med instruktioner på arabiska hittats vid en av de misstänkta kaparnas hyrbildar i Boston. Senare i samma artikel står om flygläraren som flög med kaparna på flygskolan: »Sorbi gav dem introduktionslektioner i en Cessna eller Piper, var och en av dem fick en timme vid spakarna. En av dem, han minns inte vem, bad högt när hans vän gick in för landning. En före detta studiekamrat i arkitektur säger om Atta: – Han var en mycket sammansatt person. Å ena sidan var han starkt religiös. Han anlade skägg och hade just kommit tillbaka från en mindre pilgrimsresa. Bad fem gånger om dagen... Å andra sidan var han starkt idealistisk och en verklig humanist, mycket intresserad av att arbeta med sociala frågor« (DN010913). Att vara både muslim och humanist framstår som en motsättning.

I Aftonbladet står om kaparnas efterlämnade brev där de beskrivit hur attackerna skulle genomföras: »Men framför allt är breven fullt av religiösa resonemang och böner för att mentalt hjälpa kaparna att genomföra sina vansinnesdåd« (AB010929).

Variationen i bilderna på kaparna är av för-

klarliga skäl skral. Ändå används passbilderna om och om igen, vanligen mycket uppförstörade.

Norra alliansen – lugna och modiga

Det finns ett fåtal artiklar om Norra alliansen, den sammanslutning av afghanska krigförande grupper som besegrades av talibanerna. I dem nämns det aldrig att även de är muslimer (AB011003, DN010927, DN011009).

Inte heller i artiklarna om mordet på Norra alliansens tidigare ledare Ahmed Shah Massoud skrivs att han var muslim, varken i Dagens Nyheter eller Aftonbladet. Han framställs som en hjälte, som den bästa av de dåliga: »...Massoud var den stora hjälten från motståndskriget mot den sovjetiska armén på 1980-talet. I den splittrade alliansen av islamiska motståndsrörelser var han den ende utpräglade strategen« (AB010915). Också i Dagens Nyheter finns en notis om att Massoud, kallad »legendarisk gerillaledare«, är död. Även här framställs han som en hjälte (DN010916).

Bilderna på Norra alliansen är intressanta trots att de är få. Medlemmarna i Norra alliansen är på bilderna i Aftonbladet passiva och väntande: på en bild sitter två krigare fridfullt på en bergstopp och tittar drömskt ut över landskapet. På en annan bild står fyra unga män vid ett fordon och plockar fram vapen, men med lugna blickar på något i fjärran. Bilderna kontrasterar tydligt mot de som visar Usama bin Ladins anhängare – våldsamma, beväpnade och hatiska.

Muslimska kvinnor är bra bildobjekt

Antalet artiklar som handlar om kvinnor och kvinnors situation är mycket få, endast tre stycken. Bildmaterialet är desto större, 33 bilder finns. Det kan konstateras att fotografier på muslimska kvinnor med huvudduk eller burqa var mediemässiga och hade högt nyhetsvärde i tidningarna den första månaden efter attackerna.

I flera av artiklarna har inte kvinnorna i bild någon direkt koppling till texten. Fyra kvinnor i burqa får till exempel symbolisera den talibanska

regimens förtryck i en artikel om USA:s anfall på Afghanistan. En annan bild visar en grupp kvinnor på rad i burqa. Mitt ibland dem tittar en yngre kvinna fram, som ännu inte behöver bära heltäckande burqa. Artikeln handlar om det som i texten kallas Afghanistans fascism.

En ovanlig och mycket stark bild är den på en grupp kvinnor som i mörka, heltäckande slöjor står och siktar med pistoler i fjärran. Även här handlar artikeln mer allmänt om hur extremism växer fram. Bildtexten är: »Modernitet i skottgluggen. När en konservativ kultur trasas sönder kan religiös extremism vara ett sätt att återvinna självkänslan. Iran 1986. Kvinnliga Khomeini-anhängare övar för krig« (DN010921).

En amerikansk muslimsk kvinna berättar i artikeln »Bespottad på New Yorks gator« hur hon förföljs efter terrorattackerna (DN010917). Artikeln är bildsatt med en extrem närbild där endast kvinnans huvud syns. Allt utom ögonen är täckta av en mörk slöja. Huruvida detta är den bild som bäst visar den aktuella kvinnans situation kan diskuteras. Däremot kan den tvevelsutan karakteriseras som en typisk och starkt symboliskt laddad genrebild.

Med en handfull undantag är bilderna som visar muslimska kvinnor inte tagna för den specifika artikeln. De är ofta genrebilder. Därför visar de också kvinnorna utan något egentligt sammanhang. De framträder närmast som föremål, passiva och avvaktande snarare än aktiva och agerande.

Terrorattackerna i USA var extremt dramatiska och negativa händelser. I vilken utsträckning den bild Dagens Nyheter och Aftonbladet gav av muslimer och islam under den period som undersökt här är representativ för hur de båda tidningarna i allmänhet rapporterar om dessa frågor går det inte att dra några slutsatser om. Av uppenbara skäl går det inte heller att uttala sig om hur andra svenska medier bevakat dessa frågor. Endast mer omfattande analyser där ett större antal mediernas rapportering jämförs vid flera olika tidpunkter kan besvara frågor kring bilden av muslimer och islam i ett längre perspektiv.

Sammanfattning

Förstudiens huvudsakliga resultat kan sammanfattas i följande punkter:

- Mindre än en timme efter att det första planet flugit in i World Trade Center har såväl Dagens Eko, TV4 och Sveriges Television rapporterat om terrorattacken i New York.
- Händelserna får mycket stort nyhetsvärde i svenska medier. Dagens Eko, TV4 och Sveriges Television ersätter sina ordinarie programtablåer med extrasändningar om terrorattackerna under eftermiddagen och kvällen den 11 september. Händelserna upptar större delen av nyhetsutrymmet i Dagens Nyheter, Göteborgs-Posten, Svenska Dagbladet, Aftonbladet, Expressen och GT dagen efter, den 12 september.
- Endast 15 procent av de analyserade artiklarna i de tre största morgontidningarna och tre största kvällstidningarna den 12/9 handlar om eller relaterar till muslimer och islam.
- Sammantaget har 32 procent av de analyserade artiklarna den 12/9 någon svensk vinkel.

Av dessa artiklar handlar eller relaterar endast en procent, det vill säga fyra artiklar, till islam och muslimer i Sverige.

Ingen direkt eller indirekt koppling görs i de analyserade tidningarna till Sverige eller svenska muslimer i skuldfrågan.
- Sammantaget överensstämmer den information som de analyserade medierna ger av det faktiska händelseförloppet under händelsernas första 24 timmar. Inget av medierna avviker nämnvärt i fråga om uppgifter som rör vad som hände, när, var och hur. Inte heller när det gäller spekulationer om vem

som genomfört attackerna och varför skiljer mediernas rapportering sig åt.

- Under den första månaden efter terrorattackerna publicerar Aftonbladet och Dagens Nyheter tillsammans 503 artiklar som på något sätt handlar om muslimer och islam. Dagens Nyheter har något fler artiklar än Aftonbladet, 263 respektive 240.

Något fler än hälften av artiklarna, 62 procent, har nyhetskaraktär. Andelen artiklar av åsiktskaraktär, som ledare, krönikor och insändare, är således relativt hög.

Fokus på muslimer och islam är stort veckan direkt efter attackerna. Det minskar sedan för att nå sin topp i samband med att USA inleder bombningarna mot Afghanistan den 8 oktober.
- Nästan två tredjedelar av artiklarna, 62 procent, i de två tidningarna tillsammans handlar om *krigförande islamistiska grupper*, *rasism mot muslimer* och *religionens betydelse* för terrorattackerna.
- 12 procent av artiklarna, sammanlagt 60 stycken, har svensk vinkel. Mer än hälften, 59 procent, är av nyhetskaraktär.

Tillsammans handlar 81 procent av alla artiklar med svensk vinkel om *rasism mot muslimer*, *islam mer ospecificerat* eller *krigförande islamistiska grupper*, det vill säga huvudsakligen om hotfulla, problematiska och främmande aspekter vid religionen och dess anhängare.

Samtidigt, och ibland något motsägelsefullt, förmedlar artiklarna med svensk vinkel, liksom det analyserade materialet i sin helhet,

att kriget inte ska uppfattas som ett mellan islam och västvärlden och att muslimer i allmänhet inte stödjer terrorism.

- Sammanlagt har 534 bilder muslimer, eller andra motiv som kan associeras till islam, som motiv under den analyserade månaden. Aftonbladet har fler än dubbelt så många bilder som Dagens Nyheter, 365 respektive 169.

Knappt två tredjedelar, 63 procent, av bilderna på islam och muslimer i de två tidningarna tillsammans associerar direkt och indirekt till krig och våldshandlingar.

Endast tre procent av bilderna i Aftonbladet och sju procent i Dagens Nyheter visar muslimer i Sverige.

- I en övervägande del av de analyserade artiklarna, inklusive de med svensk vinkel, fram-

hålls att inget generellt samband finns mellan terrorattackerna och islam.

- Den information om muslimer och islam som Aftonbladet och Dagens Nyheter förmedlade i text och bild månaden efter terrorattackerna innehåller ändå vissa drag som är problematiska ur integrationssynpunkt. Informationen är till stora delar schabloniserad och mycket förenklad. Muslimska länder buntas ihop och polariseras mot vår del av världen, västvärlden. Starkt troende muslimer beskrivs som farliga och terrorbenägna. Muslimska attribut mystifieras, både hos enskilda personer och hos den muslimska kulturen som helhet. Förenklingen och schabloniseringen präglar också hur några av händelseförloppets centrala aktörer beskrivs.

Bilaga 1

Tabeller

Tabell A

*Typer av artiklar om terrorattackerna i USA den 12/9 2001,
Antal artiklar*

	DN	GP	SvD	AB	EXP	GT	Totalt
Förstasidesartikel	5	5	1	1	2	3	17
Uppslag	0	1	2	19	12	11	45
Nyhetsartikel	15	26	16	17	22	17	113
Notis	9	27	7	25	18	10	96
Faktaruta	0	1	1	1	1	0	4
Analys/kommentar	4	0	1	0	7	0	12
Grafik	0	0	1	0	0	0	1
<i>Totalt nyhetsmaterial</i>	<i>33</i>	<i>60</i>	<i>31</i>	<i>63</i>	<i>62</i>	<i>43</i>	<i>292</i>
Krönika	0	1	0	3	1	2	7
Debattartikel	1	1	0	0	1	1	4
Ledare	3	1	1	1	1	1	8
Bakgrund	0	0	2	0	0	0	2
Insändare	0	0	0	1	0	0	1
»Vi fem«	0	0	0	0	1	2	3
Övrigt	0	0	0	0	2	3	5
<i>Toralt åsiktsmaterial</i>	<i>4</i>	<i>3</i>	<i>3</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>9</i>	<i>30</i>
Antal artiklar	37	63	32	68	68	50	318

Bilaga 2

Utförligare beskrivningar och fler exempel på några av innehållskategorierna

Rasism mot muslimer

Här följer fler exempel på artiklar som säger att muslimer som kollektivt inte kan anklagas för terrorattacker: ...*Blair har skrivit i muslimska tidningar och försäkrat att islam inte bär någon skuld...* (DN010921). Många artiklar uttrycker en oro över ökad rasism, som denna insändare: ...*Jag är djupt oroad över att flera talar så onyanserat om olika muslimska organisationer... det kommer att skapa ett stort hat riktat mot alla oskyldiga muslimer som lever i vårt och alla andra samhällen i västländer* (DN010914).

Det finns flera exempel på insändare som drar likhetstecken mellan terrorattacker och muslimer. Fyra insändare uttrycker avsky för bilderna på de jublande palestinierna, till exempel följande: *Jag blir illa berörd av att se jublande människor i arabvärlden och glada scener bland araber i exil. De här människorna saknar samvete och respekt* (DN010917).

Det finns flera exempel på att de som ger uttryck för rasistiska tankar får kritik. En politiker i USA som sagt att »alla som bär en slöja på huvudet får räkna med att förhöras« beskrivs som dumt envis och politiskt inkorrekt (AB010926). Dagens Nyheter kritiserar Affärsvärlden för att sätta likhetstecken mellan islam och terror (bland annat DN011002).

Religionens betydelse

Texterna som faller under denna innehållskategori är inbördes mycket olika. De handlar om

allt från att terrorattacker inte har något med islam att göra till faran med religion i allmänhet och islam i synnerhet.

I diskussioner om huruvida terrorattacker är religöst motiverade fel eller inte, står det inte nödvändigtvis att islam uppmanar till krig och våldsamheter, utan även andra religioner kan nämnas, som i en krönika i Dagens Nyheter, där olika krig radas upp för att sedan kommenteras: ...*Och alla, exakt alla, har Gud på sin sida* (DN010920).

Ett exempel på artiklar som varnar för att vi ska se kriget som ett mellan islam och kristendom är en debattartikel i Dagens Nyheter: *En av de farligaste berättelserna i svang handlar om att detta skulle vara en kamp mellan kulturer eller, Gud bevare oss, mellan »civilisationer.«* (DN010923). En nyhetsartikel drar slutsatsen: *Så någon omedelbar känsla av muslimskt-västligt »civilisationskrig« infinner sig inte efter de första amerikanska attackerna mot bin Ladin-terroristen* (DN 011009).

I några artiklar framställs islam som motsatsen till demokrati, som i denna insändaren: *Vad har hänt med USA-hatarna Jan Guillou och Per Garthou? Börjar de svikta? Det har ju varit väldigt »trendigt« bland »intellektuella« att hålla på något så exotiskt som »islam«. Pinsamt nog börjar de väl inse att demokratin är starkast i längden. Visserligen har demokratin sina brister, men det är det enda som håller i längden. Än så länge finns det inget bättre alternativ, eller hur?* (AB011009).

En grupp artiklar handlar om Harvardprofessorns Samuel Huntingtons idé om att krig i fort-

sättningen inte kommer att stå mellan stater utan mellan civilisationer. Han förutspådde 1993 ett framtida krig mellan militant islam och västvärlden, med USA i spetsen. Dagen efter attackerna hänvisar två artiklar i Aftonbladet till Huntington. I den ene står: *Framtidens konflikter kommer inte att stå mellan stater utan mellan grupper, har det hetat. Ja, det har till och med hävdats att det nya kriget kommer att föras mellan den kristna världen och den islamska. Terrorismen hör till denna nya hotbild. Nu har den med förödande tydlighet visat sig precis så fruktansvärd som experterna siat om* (AB20010912). Dagens Nyheters ledare samma dag hänvisar till samma teori: *Ett civilisationernas, kulturernas eller religionernas krig ligger i terroristernas intresse, precis som rasism och förföljelse av etniska grupper i väst...*

Uppror och USA-hat

Redan dagen efter attackerna står i tidningarna om muslimernas hat mot USA och väst. I Aftonbladet står: *Det finns muslimska grupper som anser att USA och djävulen är samma sak* (AB010912).

Generaliseringar förekommer ändå och det finns många exempel på dem. En ung man i pakistanska Peshawar säger: *...Jag anar en gigantisk komplott mot islam, iscensatt av judarna* (AB011008). I en artikel om USA:s bombningar mot Irak står: *Cowboy-mentaliteten att handla utan hänsyn till vad befolkningen i arabvärlden tycker har stärkt hätskheten* (AB010915). I Dagens Nyheter står: *...Men ungdomarna vi hamnar hos är inte farliga. Dock är det inte att ta*

miste på att de är arga och förbittrade och alldeles övertygade om att USA och västvärlden är i färd med att dra igång ännu en kränkning av islam och islams troende... (DN010921). Rektorn på en koranskola ser *historieskrivningen som en del av västvärldens kampanj mot islam, mot muslimer...* (DN010929). Senare i artikeln säger en student: *...vi kommer att döda alla amerikaner. De hör inte hemma här, inte i den muslimska världen. Under rubriken Basaren hyllar sin hjälte står att tröjor med bin Ladin blivit populära. Tröjförsäljaren säger: – De har utsett honom till syndabock och angriper honom bara för att få en ursäkt att slå mot muslimerna* (DN011006).

Ytterligare ett exempel på att muslimer uppfattar kriget som mellan islam och väst är en artikel i Dagens Nyheter som handlar om att Pakistans president vill liera sig med USA, men har en svår uppgift: *...Likafullt har diskussionerna om krisen varit mycket upprörda. Framför allt religiösa ledare har protesterat mot att Pakistan skulle hjälpa USA. Också bland enkla människor, de som tillresta journalister intervjuar i basarer och på gatan har arrangerats arga demonstrationer mot USA och mot den västvärld som man ser som islams fiende...* (DN 010920).

Här följer även några exempel på när tidningarna berättar att alla muslimer inte hatar väst. Dagens Nyheter skriver den 7/10 om protester mot USA i Pakistan: *Gatan är förvisso fullpackad, men med tanke på att Peshawar är en mångmiljonstad är det förhållandevis få som samlats – högst femsex tusen...* (DN011007).

Bilaga 3

Diskussion om ordval vid beskrivningar av muslimska kvinnors klädsel

Att finna ett gemensamt ord för muslimska kvinnors klädsel är svårt, eftersom det helt enkelt inte handlar om samma klädsel. Huvudduk, chador, slöja och burqa är några av orden som används och de betecknar olika saker. Ordet slöja används dock i rapporten som ett generellt begrepp. Detta för att det oftast är det ord som används i tidningar när kvinnorna som bär något av de ovanstående plaggen beskrivs.

Jan Hjärpe, professor i islamologi vid Lunds universitet har dock hjälpt till att reda ut begreppen i ett mejl:

...det är fråga om många olika företeelser, och (...) det finns hundratals olika språk i den muslimska världen! Det finns alltså inte en eller ett par termer utan bokstavligen hundratals olika. Slöja kan beteckna många olika saker: huvudduk, ansiktsslöja, eller heltäckande dräkt av olika utformningar. De vanligaste termerna är hijab (arabiska), som egentligen betecknar åtskill-

naden mellan könen i umgängeslivet, men har kommit att användas om den »islamiska dräkten«, som uppfanns bland islamistiska studenter vid Kairo-universitetet på 1960-talet, och som består av huvudduk, med nål under hakan, och långklänning/kappa. Ibland används det om enbart huvudduken som täcker håret. Motsvarande term på Indiska halvön (med omnejd) är parda/purda (på urdu), men den har bibehållit den mer generella innebörden av separationen mellan könen. Den iranska chador är oftast en svart lång klädnad som man sveper om sig och som täcker hjässan/håret och sedan kroppen i sin helhet (men inte ansiktet). Den kan kombineras med ansiktsslöja. Den afghanska burqa liknar ju chadoren, men har tyggaller för ansiktet, och finns i flera olika färger.

Ansiktsslöjan kan ha olika namn på arabiska: sitr, izâr, burqu' osv. Och än fler beteckningar på andra språk.

Bilaga 4

Förteckning över artiklar med svensk vinkel

AB010913	Sverige sörjer offren	AB011009	Varför anfaller de inte med 100 helikoptrar?
AB010914	Muslimerna är rädda	DN010913	Hot och glåpord mot muslimer i Sverige
AB010914	»Hans män samlade in pengar i Sverige«	DN010913	Sorg och jubel bland eleverna
AB010914	Ledarklipp	DN010913	»Utlös landssorg även i Sverige«
AB010915	Drabbad av hämnden - för att han är muslim	DN010914	Hot mot moskén i Stockholm
AB010916	Varför bar du slöja, Sahlin?	DN010914	Svårt bemöta barns reaktioner i skolan
AB010916	Miljoner muslimer över hela världen utpekade som kollektivt skyldiga...	DN010914	Manifestationer runt om i Sverige
AB010916	Det var en bra tanke av Sahlin att besöka moskén...	DN010914	»TV 4 gjorde sitt jobb bättre än SVT«
AB010917	Även Sverige kan attackeras	DN010914	Glädjen handlar inte om religion
AB010917	USA har inga bevis	DN010915	Det är bra när det finns någon att tala med
AB010917	Nej, jag skäms inte	DN010915	Guillou deltog inte i tysta minuter
AB010921	Inte ett pip hördes från allmänheten...	DN010916	»Koranen och islam tillåter inte det«
AB010921	Skakande film från ett stängt land	DN010916	»Kamp mot rasism ännu viktigare«
AB010921	Kvällstidningarna har skött sig bäst	DN010918	Brandbomb mot muslimsk skola
AB010922	Jag stämplades som kärringjäväl	DN010919	Vaksamhet mot rasistiska brott
AB010923	Bomba, USA. Men sikta rätt	DN010919	En muslims tankar
AB010923	Bombhot mot moskéer i Stockholm och Göteborg	DN010920	Palestiniernas restaurang vandaliserad
AB010923	Hur bevakade Sverige attacken mot USA?	DN010920	Fackeltåg i protest
AB010924	Samfund negativa till homovigslar	DN010920	Koranen och islam tillåter inte det
AB010925	Unga svenskar tränar för kriget	DN010921	Romsk muslim hotas av utvisning
AB010926	Pastor till attack mot muslimer	DN010921	Skyll inte allt ont på islam
AB010927	Bin Ladin misstänks ha terrorgrupper i Sverige	DN010923	Onyanserat om terrorattacken
AB010928	Fördomsfullt se slöjan som förtryckarsymbol	DN010927	Romsk muslim slipper avvisas till Italien
AB010929	Ett ögonblick Christer Zettergren, ny generalsekreterare för RK	DN010928	Vem ska bestämma?
AB010930	Jag är för invandring...	DN010928	Publicistklubben bör avsätta Guillou
AB011002	Svar till Generation X Göteborg	DN010929	Unga låter inte hatet styra
AB011003	Fegt av skolan att mana till tystnad	DN010930	Professorerna accepterar rasism i Mellanöstern
AB011006	»Om det bara blev fred«	DN010930	En lågvattensanalys
AB011008	Försvarsmakten är beredd	DN011001	Öppna samhället behöver brett stöd
AB011008	Jag gråter inombords	DN011003	Kulturellt missförstånd
AB011008	Självklart ska Säpo ha koll på...	DN011006	Pirrigt möte med makten
		DN011009	Känsloladdad dag i Stockholms moské

Referenser

Dagens Nyheter 010920: »PR-filmen som blev för bra«

Bennulf, M. *Opinion 2001. Nya hot och risker*. Styrelsen för psykologiskt försvar, Meddelande 160.

Gans, H. J. (1980): *Deciding what's news*. London: Constable.

Ghersetti, M. (2000): *Sensationella berättelser*. JMG, Göteborgs universitet..

Hvitfelt, H. (1989): *Nyheterna och verkligheten*. Rapport nr 1989:1, Journalisthögskolan, Göteborgs universitet.

Östgåård, E. (1965): *Nyhetsvärdering*. Stockholm: Wahlström & Widstrand